

5. Киевлянин. – 1908. – № 81. – 21 марта.
6. Киевское слово. – 1905. – № 6396. – 31 октября.
7. Киевское слово. – 1905. – № 6398. – 2 ноября.
8. Киевское утро. – 1910. – № 40. – 26 сентября.
9. Машкевич С. До історії тарифів на громадський транспорт в Києві // Краєзнавство. – 2012. – № 1. – С. 45-54.
10. Киевские вести. – 1909. – № 159. – 17 июня.

Лях М.А.

студент,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ДОНЕЦЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ УКП(Н) У ВЗАЄМИНАХ ІЗ ВЛАДОЮ ТА НАСЕЛЕННЯМ (1920-1921 РР.)

Дослідження й осмислення історії Донеччини та Луганщини – нагальне та складне завдання української гуманітарної науки. Гібридна агресія Російської Федерації на Сході України спонукала українських істориків до надання більшої уваги історії охопленого конфліктом регіону. Попри значний обсяг нових досліджень, тема історії Донеччини та Луганщини досі не вичерпана, а окремі її аспекти – не висвітлені належним чином. Один з цих аспектів – діяльність в регіоні українських націонал-комуністичних організацій доби Української революції 1917-1921 років. Вивчення цієї частини історії Сходу України має сенс, коли йдеться про формування цілісного й незалежного уявлення про історію Донбасу, якого Україні бракувало впродовж доби незалежності.

Українська комуністична партія (незалежників) утворилася в січні 1920 року на основі ліворадикального крила Української соціал-демократичної робітничої партії, так званих соціал-демократів-«незалежників» [2, р. 76]. Провід партії наполягав на своїй відданості ортодоксальному марксизму, тож соціальною базою революції ідеологи УКП(н) вважали українських робітників важкої промисловості. Було природно, що найбільшу увагу укапісти зосередили на організаційній роботі саме у великих містах та промислових районах. Не став винятком і Донбас, який був віднесений до так званих «ударних районів» [7, арк. 14 зв.].

Утворення організації УКП(н) на Донбасі було ускладнене відсутністю осередків соціал-демократів-«незалежників» у регіоні, які могли би стати основою для розгортання подальшої діяльності. До того з-поміж проукраїнських лівих партій на Донбасі вплив мали УСДРП та меншою мірою українські есери. Наприкінці 1917 року в Луганську навіть був утворений «клуб українських робітників», що висловлював лояльність до Центральної Ради [3, с. 104], однак по тому активність українських соціалістів у краї не була

відчутною. Залишалися здебільшого поодинокі проукраїнські активісти, на яких партія могла розраховувати в розбудові своєї організації.

Донецький губернський комітет УКП(н) розпочав свою роботу наприкінці березня 1920 року. Перше відоме засідання губкому відбулося в Луганську 24-25 березня, очолив комітет Михайло Авдієнко – один з лідерів партії, член Центрального комітету УКП(н) [8, арк. 3]. У своїй діяльності донецький осередок спирався на дві основні групи активістів – місцевих проукраїнських діячів, здебільшого вихідців з українських соціалістичних партій, та емісарів, відправлених партійним центром для налагодження партійної роботи.

У зазначений період можна виокремити два етапи діяльності донецького осередку УКП(н). Поділ цей зумовлений різницею в становищі партії в тодішній радянській системі та ставленні влади до неї. Умовною лінією поділу є подія листопаду 1920 року, коли режим розпочав переслідування укапістів та встановив низку обмежень на кшталт заборони партійного часопису «Червоний прапор» [1, р. 233].

До того між більшовиками та укапістами діяв неформальний компроміс – УКП утримувалася від критики на адресу режиму й виступила на його боці в Радянсько-польській війні 1920 року, натомість більшовики надавали укапістам матеріальну допомогу та не репресували їх. За даними партійної преси укапістів, ще влітку 1920 року луганські більшовики сприяли УКП(н) в отриманні приміщення для губпаркому [4, с. 4]. Лояльне ставлення до влади та з боку влади не сприяло збільшенню впливу УКП(н) в регіоні, оскільки прихильники режиму воліли співпрацювати безпосередньо з керівною партією, а його опоненти трактували укапістів як простий придаток до керівної партії, якщо взагалі відрізняли їх від більшовиків. У той час партія була «легальною й абсолютно безсилою опозицією більшовикам» [6, с. 49].

Ситуація змінилася восени 1920 року, коли внаслідок утисків з боку режиму УКП(н) перейшла в опозицію до влади. Велике значення відіграла позиція керівництва партії щодо нової економічної політики, яку укапісти критикували з крайніх лівих позицій. Не сприйняла НЕП і донецька організація УКП, представники якої на II губернській партійній конференції закликали відмовитися від цієї політики, «бо неможливо утримати політичну владу в руках пролетаріату при економічній політиці, яка направлена на укріплення куркуля» [9, арк. 18 зв.]. Така позиція приваблювала багатьох робітників, невдоволених усуненням їх від прийняття ключових рішень та посиленням авторитету управлінців, тож вплив і численність донецьких укапістів упродовж 1921 року зростала. У листопаді 1920 року в організації нарахували 9 членів і 4 кандидати (спр. 29, арк. 54), то наприкінці липня 1921 року лави губпаркому налічували 24 члени і 21 кандидата [9, арк. 40 зв.]. Доволі успішними, як на малу організацію, були показники партії на місцевих виборах, адже укапісти мали свої фракції у радах Єнакієвого та Констянтинівки [9, арк. 41 зв.].

Прихильники партії мали різну мотивацію її підтримки. Іван Майстренко, що він був тоді членом губпаркому УКП(н), пізніше згадував: «У масі ж усі робітники були політично й національно пасивні. Ті, що голосували за УКП, казали: «Ну, если ничего не выходит со всероссийской партией

(більшовиків – *I.M.*), попробуем с украинской» [5, с. 171]. У звіті перед ЦК симпатії населення до укапістів порівнювалися з симпатіями до опозиційних течій всередині керівної партії: «... [робітництво] йде за нами постільки, поскільки ми теж проти бюрократизму, а йде так само, як ішло за «рабочей оппозицией», т.е. – співчуває нам, але в партію не йде, бо, бачте, зайняте своїми сімейними або іншими справами» [9, арк. 152 зв.].

Давалося взнаки, що партія мала підтримку на виборах насамперед через критику режиму та опозиційність до нього, а не через її проукраїнську позицію. Це не означає, що остання не мала жодного значення. Збереглася анкета російськомовного горлівського робітника Іллі Баранова, в якій зазначалося, що той симпатизує УКП(н) через «розбіжності в питанні самовизначення України з РКП» [10, арк. 6 зв.]. З цього виходить, що акцентування національного питання не стояло на заваді позитивного сприйняття вимог укапістів серед донецьких робітників. Питання української самостійності, втім, не було самоціллю для УКП(н), адже партія послідовно проводила курс на світову революцію. До того ж, акцентування етнічного чинника могло призводити до небажаних для партії наслідків, зокрема до проявів ксенофобії. Зокрема, члену партії Івану Греку вдалося загітувати солдатів 8 Українського полку, здебільшого українців, однак разом зі словами підтримки УКП(н) на полкових зборах лунали також заклики на кшталт «Геть кацапів та жидів!» [8, арк. 46 зв.].

Відносини донецьких укапістів з владою в 1921 році були напруженими. Більшовики були змушені терпіти існування ще однієї легальної партії поряд зі своєю, однак не завжди боротьба між ними була чистою. Зокрема, за критику більшовицького курсу фракцію укапістів виключили з Констянтинівської ради, а двох її членів незабаром за це заарештували [9, арк. 28 зв.]. Під час виборів у Єнакієвому в липні 1921 року результати фальсифікувалися на користь керівної партії, зокрема голоси одного цеху були огульно зараховані на користь КП(б)У. Втім, це не завадило укапістам виграти вибори на найбільшому в місті Петровському заводі, що вже означало суттєвий прогрес у здобутті симпатій робітників [9, арк. 125].

Розвинути подальші успіхи в зміцненні своїх позицій на Донбасі укапістам завадила слабкість організації, яка виявилася у найвідповідальніший момент. Цей момент настав у серпні 1921 року. До того часу в керівництві партії назріла криза через незгоду багатьох укапістів з курсом на заперечення НЕПу. Через це партію покинули такі діячі, як Юрій Лапчинський, Володимир Животков та Юрій Мазуренко [1, р. 236], тож організація партії похитнулася як така. У Донбасі до цього додався голод 1921 року, який призвів до комплексної кризи в регіоні. У пошуках продовольства активісти масово рушили до Бахмута (тоді вже губерньський центр) або за межі губернії. Організація укапістів на Донбасі, що її розбудовували півтора року, розвалилася за два тижні: «Наш маленький отряд донбасців захитався під нападом нових течій, а головне – голодного стану, в якому він опинився ... мусив залишити місця своєї роботи і прибути в Бахмут за ресурсами й радою» (спр. 72, арк. 59). Останнє засідання Донецького губпаркому УКП(н) датується 27 вересня 1921 року, після чого останні емісари з партійного центру залишають Донбас, а губпарком фактично

припиняє існування. Формально він ліквідований не був, тож поодинокі місцеві активісти надалі провадили роботу у гуртках, які майже не мали зв'язку один з одним. Однак це вже тема для окремого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Ford C. Outline History of the Ukrainian Communist Party (Independentists): An Emancipatory Communism 1918-1925 / Christopher Ford // Journal of Contemporary Central and Eastern Europe. – Vol. 17, № 2, 2009. – Pp. 193-246.
2. Mace J. Communism and the Dilemmas of National Liberation. National Communism in Soviet Ukraine, 1918-1933 / James Mace. – Cambridge (MA): Harvard University Press, 1983. – [p. xii]+337 p.
3. Кравченко Б. Національне відродження та робітнича кляса на Україні в 1920-х роках / Богдан Кравченко // Сучасність. – 1984. – № 1-2. – С. 104-118.
4. Луганець. Донбас / Луганець // Червоний прапор. – 18-19. – 1920. – С. 4.
5. Майстренко І. Історія мого покоління. Спогади учасника революційних подій в Україні / Іван Майстренко. – Едмонтон.: Канадський інститут українських студій, 1985. – 416 с.
6. Мейс Дж., Панчук М. Український націонал-комунізм. Трагічні ілюзії / Джеймс Мейс, Май Панчук / – К.: ІПіЕНД НАНУ, 1998. – 80 с.
7. ЦДАГО. – Ф. 8. – Оп. 1. – Спр. 11.
8. ЦДАГО. – Ф. 8. – Оп. 1. – Спр. 29.
9. ЦДАГО. – Ф. 8. – Оп. 1. – Спр. 72.
10. ЦДАГО. – Ф. 8. – Оп. 1. – Спр. 135.

Марченко А.І.

аспірант,

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ У ПУБЛІЦИСТИЧНІЙ ТА ПОЕТИЧНІЙ СПАДЩИНІ М. ШАПОВАЛА

На сьогоднішній день питання національної єдності як ніколи гостро стоять у зв'язку з подіями, які переживає наша держава зараз. Ідеї національної соборності та єдності, які М. Шаповал намагався втілити в різних аспектах діяльності, зокрема на ниві журналістики та публіцистики, втілились в життя лише після смерті самого науковця.

Джерельною базою дослідження є науково – публіцистичні праці М. Шаповала, матеріали до його біографії, а також поетична спадщина науковця. До вивчення життя та постаті М. Шаповала у своїх працях звертались такі дослідникиж Н. Миронець, В. Терещенко, О. Чумаченько та інші. У своїх дослідженнях автори вичерпно дослідили суспільно – політичну та громадську діяльність, а формування національних ідей в публіцистиці М. Шаповала залишається не досить досліджена.

Микита Юхимович Шаповал (1882 – 1932 рр.) визначний вчений, педагог, політик, громадський дія, публіцист та зрештою людина, яка всією душею